

AZ  
ÁLLAMI TEKINTÉLY  
ERKÖLCSI ALAPJA.

\*

Dr. SURÁNYI JÁNOS  
RENDES TAGTÓL.

Felolvastatott a tud. és irod. osztály 1895. február 21-ikén tartott ülésében.  
*Külön lenyomat a „Bölcseleti Folyóirat“ 1891-iki III. füzetéből.*



BUDAPEST, 1895.  
KIADJA A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT  
TUDOMÁNYOS ÉS IRODALMI OSZTÁLYA.



**K**i TAGADHATNÁ, hogy a jelen társadalomban súlyos kór tünetei mutatkoznak? Az emberiség története is azt bizonyítja, hogy a társadalmi szervezet a fizikaihoz — a testhez hasonlóan, időközönként oly válságokon megy keresztül, melyek azt minden ízében megrázkódtatják, természetes fejlődésében hol hosszabb, hol rövidebb időre megakasztják, konkrét kialakulásainak, államoknak, országoknak, nemzeteknek végfeloszlását okozzák.

Hogy ez utóbbi eset nem leszen tragikus sorsa az egész emberi társadalomnak, annak záloga az isteni gondviselés, mely gyógyíthatókká tette a nemzeteket, s amely megnyilatkozik az emberi természetbe fektetett társadalmi erők elpusztíthatatlanságában. De ez nem kezeskedik arról, hogy a társadalom szervezetén rágódó kór annak egyes alkotó részeit, virágzó országokat, hatalmas birodalmakat el ne sorvaszson, a föld színéről el ne tűntessen.

Ami a test fizikai szervezetén a kóranyag, az a társadalom erkölcsi és jogi szervezetében a tévelyeknek szülöttje, a korrupció.

A mai társadalmi tévely a naturalisztikus világnézet: az emberi létnek, s életviszonyoknak elvi függetlenítése az örök erkölcsi rend törvényei alul s azoknak alárendelése a tisztán emberi törvénynek.

Ezen törvények forrása, amennyiben azok a teremtmény és teremtő közötti viszonyt meghatározzák — ha még a teremtés egy fensőbb személyes végtelen lény által elfogadtatik — az autonóm ész; amennyiben pedig az

embernek embertársához való viszonyát szabályozzák, az emberi akarat, mely a legfőbb állami elv.

E naturalistikus világnézetet tudományos rendszerbe öntötték a múlt század angol és francia jog- s állambölcselei, kiknek tételeit a köz- és magánélet viszonyaira alkalmazta az 1789-ki francia nemzetgyűlés az »Emberjogok« deklarációjában, mely különben nem egyéb, mint szabatosabb körülírása az amerikai szabad államok 1776-ki függetlenségi manifestumának.<sup>1</sup>

Ezzel nem akarom azt mondani, mintha az »Emberjogok magna chartája« igaz eszméket nem tartalmazna, melyek nemcsak átváltoztatták a társadalmat, hanem arra jótékony befolyást is gyakoroltak. Ennek bizonyosága a jelen század bámulatot keltő haladása, melynek fényes vívmányai megaranyozzák közelgő alkonyát.

Azonkívül a puszta tévelynek nem lehet oly nagy ereje, hogy már egy század óta annyi kiváló elmét bűvkörében fogva tartson. A tévely csak az igazsággal vegyest s annak mezében képes hódítani.

A deklaráció nagy tévely a naturalistikus világnézet, mely azt átlengi. Ez, egészen eltekintvén egy felsőbb lény hatalmától, melynek az ember mint teremtmény alá van rendelve, s ezzel felszabadítván őt az örök erkölcsi rend törvényei alul: az embert minden életviszonyaiban aláveti az állami hatalomnak és törvényeinek, melyek szerinte nem egyebek mint az ember akaratának kifolyása.

E nagy tévely tői eltekintve a deklaráció több pontja összehangzó a természetes jog- s igazságérzettel, s az emberiségnek az újabb korban gyökeresen megváltozott társadalmi, állampolitikai, közgazdasági, kulturális fejlődésének elutasíthatatlan követelménye gyanánt jelentkezik.

Ebben rejlik a deklaráció diadalmi útjának titka, melyen a régi roskatag államszerkezeteket az egész civilizált világon egymásután elsodorta.

<sup>1</sup> L. szövegüket közölve: Stimmen atis Maria-Laach 1873. V.

B. 214-215. lap.

A politika az exigenciák tudománya, monda egy nem régen elhunyt elismert tekintélyű politikus. Az emberi társadalom fejlődési története bizonyítja, hogy minden kornak megvannak a maga sajátos anyagi, szellem-erkölcsi, kulturális igényei, törekvései, aspirációi, melyek minden korszaknak homlokára ütik az öt megkülönböztető jelleget.

S minthogy a társadalmi és politikai intézmények mindig a kor jellegéhez és szelleméhez idomulnak: nagyon természetes, hogy a különböző korok társadalmi fejlődése és politikai intézményei egymástól különböznek. Azért idióták a társadalmi fejlődés történetében és törvényeiben mindazok, kik a középkor szociális és politikai intézményeinek ócsárlásával olcsó hírnévre törekednek szert tenni. Ezek a jelenkor szemüvegén nézik s Ítélik meg a középkori népek erkölceit, szokásait, műveltségét, mintha bizony ezekre alkalmazni lehetett volna a deklaráció elveit, anélkül, hogy a középkori társadalom katasztrófa elé ne vitesék, azon egyszerű okból, mivel gyermekidomra még nem való meglett ember ruhája.

Az állampolitikai intézmények életrevalósága mindenkéltől attól függ, megfelelnek-e azok az illető kor és nép műveltségi fokának, mely a kultúrtörténelem bizonyossága szerint különböző népeknél vajmi különböző. Avagy csak tessék akár a mai Oroszországot a francia köztársaság törvényeivel boldogítani.

A büszke Byzanc-nak egy egész világot megrázkódató eleste az európai társadalom közművelődési történetében új korszak nyitánya lőn. A tudományos és irodalmi kincsek, melyeket a földönfutó görögök a klasszicizmus bölcsőjéből magokkal hozva, — a keresztény Nyugaton terjesztettek, az itt is már felpezsdült tudományosság tárházát új eszmékkel gazdagították; de ezek között volt sok heterogén elem, mely keresztény szellemben való feldolgozásra, átidomításra várt.

## **Az elmékben el nem maradhatott a forrongás.**

Az antik, mondjuk pogány ideálok iránt táplált lelkesedés keresztény elvek tiszteletét sok tekintetben csökkentette, vagy egészen kioltotta a szívekből.

Ezen antik szellemirányzatnak fölelevenítése tudományokban és művészetekben (renaissance), új közlekedési és haladási eszközök, jelesen a sajtónak föltalálása, a Kelet-india tündér-mesés birodalmába vezető útnak, s egészen új, a természet minden kincseivel és bájaival kecsegtető világrészeknek felfödözése, a megindult kulturális mozgalomnak mérhetetlen tereket nyitott, sohasem sejtett lendületet adott.

Sajnos! hogy a nagy szellemi mozgalom, szakítván az európai társadalmat megalapító keresztény világnézettel, az antik (pogány) életnézetnek lön egyszersmind a fölelevenítője. Ez a naturalistikus világnézet, melyet vallás-erkölcsi térre átültetett a reformáció, az állampolitikai életben pedig polgárjogot adott a nagy revolúció.

Szó sem férhet ahhoz, hogy a középkori társadalom, feudális intézményeivel együtt, az emberi élet minden nyilvánulásaiban és viszonyaiban megindult haladással, a kor növekvő igényeivel, törekvéseivel szemben továbbra fennállhatott volna.

Az új-kor géniusának szárny csattogása alatt az magától romba dőlt.

### **Újjá kellett szervezni a polgári társadalmat.**

Amily szép és nemes, — époly nehéz és felelősségteljes feladat!

Sociologiai igazság, hogy a társadalom csak azon elveken szervezhető újjá, melyeken megalakult, fejlődött és fennállott.

A történelem bizonyosága szerint a társadalom az emberiség természetének és rendeltetésének megfelelően a vallás s erkölcs, a tekintély s engedelmesség, a jog s igazság örök érvényű elvein alakult, fejlődött s állott fönn kezdettől; következésképp csakis ezen elvek lehetnek alapvetők

s irányadók az emberi törekvések és szükségletek változásánál fogva szükségessé vált újjászervezésénél is.

Mindezen társadalomalkotó, fejlesztő és főtartó elvek az erkölcsi világrendnek részei, melyből szent és sérthetetlen jellegök származik.

E keresztény világnézettel ellenkezik a naturalistikus világnézeten felépült mai jog- s állambölcseleti theoria, mely szerint az állami lét és rend alaposzlopai: a tekintély és törvény, pusztán emberi intézmények, emberi akarat alkotásai.

Ezen naturalistikus állam-theoriával szemben, mely a mai demokratikus alkotmányoknak sarkköve, a keresztény jogbölcseleti elv ekkép hangzik: *Az állami tekintély és törvény alapja az erkölcsi világrenden, az örök törvényen s igazságon alapszik, amint ez a közlekiismeretben megnyilatkozik.*

\*

A bölcselkedő elme kutatása tárgyává tevéen a polgári társadalom eredetét, természetét, rendeltetését, azon következtetésre jut, hogy az az ember társas természetének követelménye.

Ami oly egyetemes, állandó és szükséges jelenség, mint a polgári társadalom, mely mindenkor és mindenütt, hol emberek laknak, feltalálható: az nem lehet más mint a természet rendelése (Naturzweck).

Az ember természeténél fogva társas lény, monda már az ó-kor elsőrangú szociálbölcseleje<sup>1</sup> s utána Cicero, majd aquinói sz. Tamás.

A legerősebb hajlamok, érzelmek, érdekek, embertársához vonzzák az embert, kik mint a lánccs gyűrűi elválaszthatatlanul fonódnak egymáshoz. Minden neki sajátos tehetőségei: ész s akarat, szív és fantázia, tudományok és művé-

<sup>1</sup> Aristoteles Politik I. 2. . . ἀνθρώπων φύσις πολιτικὸν ζῷον. Cicero De Republ. III. 22. S. Thom. Aquin. De Reg. Principum opusc, XX. Lib. I. cap. I.

szetek, jog- s igazság — valamint a szép érzéke és a nemes izlés, erény és szeretet, szóval mindaz, mi őt a teremtés koronájává teszi, csakis a társadalomban fejleszthető. De ebben sem volna mindez lehetséges nyelvbeszéd nélkül; azért a természet ennek a tehetségével is megajándékozta az embert. Nagyon szépen mondja Aristoteles: »Az ember még nagyobb fokban társas lény, mint a hangyák, méhek s a többi lények, melyek csoportokban élnek«.

Neki adta a természet, mely semmit sem tesz céltalanul, a nyelvet, melyet minden állatnak megtagadott. A puszta hang is kifejezi a fájdalmat s örömet, azzal az állatok ép úgy rendelkeznek, mint az emberek. De a nyelv azonfölül is képesíti az embert, hogy kifejezhesse azt is, ami igazságos vagy igazságtalan. Ebben különbözik tehát az ember minden egyéb lénytől, hogy a jog s igazság, az erény s a bűn érzete lelkébe van oltva. A nyelv az eszmék és fogalmak élesztője, közvetítője, mely nélkül az ember anyagi, szellemi, erkölcsi, kulturális igényeit ki sem elégíthetné. Már pedig a nyelvbeszéd csak hallás, társas érintkezés, közlekedés, együttlét által keletkezhetett, fejlődhetett s érthette el a változatosság és tökély azon magaslatát, melyen azt látjuk és csudáljuk.

Evégből az emberi nem alkotójembert létezése első percétől kezdve a család ölébe helyezte.

A családok a származás vérkötelékei, a közös nyelv és szokások folytán törzsekké, idővel nemzetekké tömörültek, melyek ismét államokká, birodalmakká alakultak.

E szerint tehát az emberi társadalom szervi kialakulásaival, az államokkal, a természet intézménye, melyet a természet Alkotójának akarnia kell, mivel egyedül azok által valósul világalkotói terve, egyedül azokban valósíthatják az emberek életcéljaikat.

Minden más, az újabbkori szociál-bölcselők által kieszelt oka a társadalmi s állami lét eredésének, pl. a társadalmi szerződés,<sup>1</sup> nem csak önkényes feltevés, mely minden alapot

<sup>1</sup> Rousseau J. J. Du contract social ou principes du droit politique. Paris 1808.

nélkülöz, hanem egyszersmind hysteron-proteron, mivel a szerződés-kötés feltételezi a nyelv használatát, ez pedig feltételezi a társadalmat.

Tekintve már most a polgári társadalomnak, az államnak egész lényegét, az mint egyes szabad lényeknek egyesülete: erkölcsi szervezet, melynek a fizikai szervezet-hez a testhez hasonlóan, — központi erőre, főre van szüksége, mely a szervezet egységének s összetartozóságának legelső feltétele, mivel ez kölcsönös fölül- s alárendeltségben tartja a szervezet összes tagjait s annak célirányos működését biztosítja.

E fő- és központi erő az állami testben a tekintély, a főhatalom.

Minthogy tehát az állam végelemzésben a természet műve: következik, hogy az állami tekintély, mint az állami egység és rend első lényeges feltétele, a természet rendjén, s azért ép úgy, mint maga a polgári társadalom a világ-egyetem eszméjén, az örök igazságon alapszik.

Ugyanezen állambölcseleti igazság megismerésére vezet a kutató elme, ha a polgári társadalom rendeltetését nyomozza.

Minden eszes lény ok- és célból cselekszik. Mennyivel inkább kell ezt az absolut, a tiszta észlelnyről, az Alkotóról feltételezni, ki tehát a világot önömagához méltó célból teremtette s azt úgy kormányozza, hogy ama célt, mely egyúttal rendeltetését teszi, feltétlenül el is éri.

A deisták ama nézete, mely szerint az Alkotó a világ teremtése után azt egészen magára hagyta, mely önömagát kormányozza, anélkül, hogy az akár közvetlenül, akár közvetve arra befolyyna: az isteni gondviselésnek egyszerű tagadása, mely a Teremtőt oly léghajóshoz hasonlóan képzei, ki elkészítvén léghajóját, azt szabadon ereszti, azon hiszemben, hogy így is célját eléri.

Az Alkotó ugyanazon mindenhatósággal és bölcseséggel, melylyel a világot teremtette, kormányozza is azt



mivel ennek az általa kitűzött rendeltetését szükségképen el kell érnie. A világkormányzás hatalma egyedül a világ urát a teremtés címén illeti meg.

Ámde a Teremtő, mikép láttuk, akként alkotta az embert, hogy az csakis a társadalomban töltheti be magas rendeltetését. Azért az Alkotó az ember teremtésekor megállapította a társadalmi rendet és törvényeket, melyek mint örök, változhatatlan útjelzők mutatják az embernek az irányt, melyen haladva biztosan eléri élete céljait.<sup>1</sup>

A teremtés után rendesen nem közvetlenül mint első ok, hanem közvetve másodokok által kormányozza az Alkotó a polgári társadalomban élő szabad észlónyeket.

E másodokokhoz tartozik az állami tekintély, mely a természet urának a világkormányzói hatalmában való részesítés, s azért akarata az erkölcsi világrész örök törvényén alapszik.<sup>2</sup>

\*

Az eddigi fejtegetések szerint a polgári társadalom a természet rendelésén alapszik, csakis abban s általa töltheti be az ember természet-szabta rendeltetését.

E rendeltetés betöltéséhez a dolog természeténél fogva feltétlenül szükségesek rend és törvények, melyek az emberi szabadság használatát akként irányítják s igazgatják, hogy rendeltetését betölthesse.

E rend a teremtmények természetéhez képest a fizikai s erkölcsi rend. A fizikai rendet fizikai — az erkölcsi rendet erkölcsi törvények alkotják és tartják fenn. A polgári társadalom mint az eszes szabad lények egyesülete erkölcsi szervezet, az erkölcsi renden és törvényein alapszik.

Mind a fizikai, mind az erkölcsi rend törvényei az Alkotó szent akaratának megnyilatkozásai. Az ő szent akarata az őseredeti, az örök törvény (lex aeterna), mely minden emberi törvényeknek és kötelező erejöknek forrása.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Bölcsesség könyve VIII. 1.

<sup>2</sup> Mózes I. könyv. I. 26.

<sup>3</sup> Summa Theol. I. II. qu. 93. a. 1—4.

Isten saját képére és hasonlóságára teremtette az embert. E hasonlóságnál fogva Isten képének, az igaznak, jónak, szépnek örök eszménye, fénye bevilágít az ember lelkébe, ki ezen fénynél felismeri az igazságos s igazságtalan, a jó s a rossz, a szép és a rútközötti különbséget, az igaz jó és szép követésére, az igaztalan, a rossz és rútkerülésére vezeti az embert.<sup>1</sup>

Az örök törvénynek ezen, a lélekben szótáradó fénye a természeti törvény (lex naturalis), mely azért nevezetik így, mivel az ember természetébe van oltva, s azt parancsolja, a mi erkölcsi természetével, a természetes igazság- és jógerzettel megegyezik, s azt tiltja, ami vele ellenkezik.

A skóla szerint is a természeti törvény nem egyéb, mint az örök törvénynek közlése az eszes teremtménnyel,<sup>2</sup> nem ugyan lényeg, hanem hasonlóság szerint,<sup>3</sup> miként a fénykép sem lényegre, hanem csak hasonlóságra nézve egyezik meg az eredetivel.

A természeti törvény eredetét és lényegét tekintve, az egyetemesen érvényes változhatatlan, istenileg szentesített törvény és mint ilyen a természetes igazság- és erkölcsi érzetben, a közlelkiismeretben nyilatkozik meg.<sup>4</sup>

A természeti törvény a közös törzs, melyen minden tételes emberi és isteni törvény alapul és kötelező erejét nyeri. S mivel a társadalmi rend alkotója önönmagának ellen nem mondhat: azért semminemű tételes törvény, mely a természeti törvényt ellenkezik, nem bír kötelező erővel.<sup>5</sup>

A természeti törvény célja lévén, az embernek nemcsak benső egyéni, hanem külső társas életviszonyait az erkölcsi és jogi renddel összhangzólag szabályozni; ezen

<sup>1</sup> Psalm. IV. I). Multi dicunt: Quis ostendit nobis hona ? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.

<sup>2</sup> Lex naturalis nihil aliud est quam participatio legis aeternae in rationali creatura. Sum. Theol. I. II. qu. 91. art. 2.

<sup>3</sup> Non secundum essentiam, sed secundum similitudinem.

<sup>4</sup> Cicero De Leg. II. 4.

<sup>5</sup> Idem Philippii. II. n. 12.

kettős működésénél fogva az az erkölcsi és jogi törvény alakjában jelentkezik.

Ebből következik, hogy ámbár a tételes erkölcsi és jogi törvények legközelebbi tárgyra és célra nézve egymástól különböznek; de mivel egy s ugyanazon törzsön, a természeti törvényen alapulnak, honnét kötelező erejüket méritik : azért a jognak az erkölcsstől való függetlenítése mindkettejük természetével ellenkezik, s az emberi társadalmat alapjaiban rendíti meg.

A jog (ius) tárgyi értelmében az emberi szabadság használatának szabálya, melynek meg kell egyeznie az igazságossággal (iustitia), mely a társadalom létalapja, s azért szükségképen, kényszer igénybevételével is érvényesülnie kell.<sup>1</sup>

A jogszabály mindig a személyi szabadság használatának korlátozása. Minthogy pedig a szabadság minden öletjavak legbecsesebbje,<sup>2</sup> mert mindezek megszerzése a szabadság birtoklásától függ, a szabadság pedig mindnyájuk által nem szerezhető meg, ebből következik, hogy a szabadság használatának jogi törvény által való korlátozása csak oly mértékben jogosult, amely mértékig, a természeti jogegyenlőségénél fogva, a szabadságnak ugyanazon mértékben való használhatására feltétlenül szükséges. A törvény tehát bizonyos mértékben mindig köti az akaratot, hogy szabadságát a törvény korlátain belül használja.

A törvénynek e hatálya, mely a szabadság használatát törvényes korlátokhoz köti: a törvény kötelező ereje, mely annak lényegót teszi, s azért fogalmától elválaszthatatlan.<sup>8</sup>

A törvény csakis az embert mint szabad lényt kötelezheti; senki sem állítja, hogy az állatot is lehet kötelezni. A törvény kötelező erejének, kötelezésének, a kötelezettség, a kötelesség (obligatio, ofncium) felel meg mások-

<sup>1</sup> H. Ahrens Naturrecht Wien 1870. Bd. I. §. 30.

<sup>2</sup> XIII. Leo 1888. jun. 20. körlevél Praestantissimum bonum

<sup>3</sup> Lex, ligare, obligatio: köt, kötés, kötelezés, kötelesség.

ban. A kötelezettség, a kötelesség éppen azért, mivel a személyi szabadságot tételezi fel, ezt meg nem szünteti, hanem inkább mellette és vele együtt áll fenn.

De vajjon lehet-e kötelezett és szabad az ember egy s ugyanazon időben? Ez mindenestre lehetetlen, ha a kötelezettség fizikai kényszer (*vis physica*) és nem erkölcsi szükségesség (*necessitas morális*). Már pedig ez utóbbi nem zárja ki a szabadságot, pl. midőn az előljáró meghagyja alárendeltjének, hogy a szolgálati szabályzatot tartsa meg; e parancs erkölcsi szükségességet von maga után, mely szabadságát nem szünteti meg, mivel szabadon választhat a parancs megtartása s a szolgálat elhagyása között.

Minden kötelesség erkölcsi szükségesség, de nem minden erkölcsi szükségesség egyszersmind kötelesség. Az erkölcsi szükségesség azon igazságon alapszik, hogy valamely eszköz feltétlenül szükséges bizonyos célhoz. E cél lehet szabadon választott, vagy szükségkép megvalósítandó cél. Aki pl. a művészetek valamely ágában nagy készületségre akar szert tenni, annak azt szorgalmasan gyakorolnia kell, mivel ez arra feltétlenül szükséges eszköz. De senki sem fog ebben kötelességet látni, mivel szabadon választhat ama művészet elsajátítása vagy el nem sajátítása között. De ha azt mondom, nem szabad mást sem becsületében, sem jószágában megkárosítani, ezzel kötelességet mondok, itt nincs szabad választásom, mivel más becsületének, tulajdonának sérthetlenségét, mint feltétlenül érvényesítendő célt, követeli a törvény, mivel másképp fenn nem állhat a polgári társadalom.

A kötelességnek, mint erkölcsi szükségességnek jellegét különösen hangsúlyozni kell, nemcsak az erkölcsi, hanem a jogi törvényekkel szemben is. Ezen mitsem változtat e kétrendbeli törvények között főnforgó különbség, mely szerint a jogi törvények teljesítésének fizikai kényszer által is lehet és kell érvényt szerezni, mivel ezt feltétlenül követeli az állami jogrend. Dacára ennek a jogi törvény betöltése sem szűnik kötelesség lenni, mivel ez felel meg a felsőbbség jogának, mely erkölcsi tehetség, az alattvalót

a törvény teljesítésére kötelezni. Ha a felsőbbség ezen joga nem erkölcsi tehetség, hanem merő fizikai erő, anyagi hatalom lenne, az adóvégrehajtó nem különböznék az útonállótól.

A törvény fogalmában, lényegében benfoglaltatik kötelező ereje. Kötelezni egyedül szabad ószlényeket lehet. Minden törvény kötelező erejénél fogva kötelezettséget, kötelességet szül. Ebben mitsem változtat a törvényhozó szándéka, a törvény tárgya, kötelező erejének kisebb-nagyobb mértéke, pl. ha valamely törvénynek a törvényhozó merő büntető törvény (lex mere poenalis) jelleget ad, mert ennek megszegője is köteles kiszabott büntetésnek magát alávetni. A kötelesség tárgya más, de természete ugyanaz.

Az eddigiekből, úgy hiszem, kiderül az, hogy a törvény lényege annak kötelező erejében áll. Minthogy pedig ez az emberi akaratot kötelezi, a törvénynek engedelmeskedni erkölcsi szükségesség, lelkiismereti kötelesség.

A kötelező erőnek ezen hatályát szem előtt tartva, nem nehéz megjelelni a törvényerő kútforrását, melyből ama hatálya ered.

A törvényerőhöz mindenekelőtt felsőbb hatalom, akarat kell. Már most nevezzük ezt Kant-tal az ész feltétlen parancsának (kategorischer Imperativ der Vernunft) vagy legyen az a törvényhozó akarata: annyi bizonyos, hogy pusztán csak emberi ész, akarat semminemű törvénynek oly erőt nem adhat, mely kötelességet szül, a lelkiismeretet kötelezi.

Ehhez emberi akaratnál felsőbb akarat kell, melynek az ember, a teremtmény alá van rendelve, és melynek engedelmeskedni tartozik. Ez nem más mint az örök igazság, melynek fénye bevilágít a lelkiismeretbe, s abban mint természeti törvény jelentkezik.

Ebből következik, hogy minden emberi tételes törvény kötelező ereje annak a természeti, illetve az örök törvényt nyel való megegyezéséből, az igazságosságból ered.

Pusztán emberi akarat, legyen az a legfőbb, a törvényerőnek végső forrása nem lehet, mivel az önönmagától sem önönmagát, sem másokat lelkiismeretben nem kötelezhet. Nem önönmagát, mivel parancsolni és engedelmeskedni nem lehet egy személyben. Nem másokat, mivel természeténél fogva minden ember egyenlő, s azért senkinek sincs joga mások természetes szabadságát korlátozni.

Azon ellenvetésre, hogy az ember önönmagát és másokat is kötelezhet saját akaratával, pl. midőn a király törvényszentesítéssel önönmagát és másokat kötelez annak megtartására; vagy midőn a szerződő felek kölcsönösen kötelezik magokat a kötött szerződés megtartására, azt jegyzem meg, hogy ezzel nem a törvényerőnek a forrása jeleztetik, hanem a kötelezés legközelebbi oka, feltétele, mely az emberi akarattól függ. Kötelezem magamat és másokat, itt annyit tesz, mint feltéve a törvény szentesítését, a szerződés megkötését, az illetők köteleztetnek azokat megtartani. De magának a köteleességnek a forrása nem a szentesítés vagy szerződés, hanem a jog- és igazságérzetben megnyilatkozó természeti törvény, mely a szentesített törvény és szerződések megtartását követeli.

Kitűnik ez onnét is, mivel minden tételes törvénynek, a szentesítés és szerződés dacára, csak akkor van kötelező ereje, csak akkor lelkiismereti köteletség annak engedelmeskedni, ha az emberi kebelbe oltott jog- s igazságérzettel, vagyis ennek ősi forrásával, a természeti illetve örök törvénnyel megegyeznek. Azért mondja szépen sz. Ágoston: Nem lehet semmi igazságos és jogos emberi törvényekben, ha ezek nem egyeznek meg az örök törvénnyel.<sup>1</sup> — S utána aquinói sz. Tamás: Az örök törvény a közös forrás, melyből minden egyéb törvények erednek.<sup>2</sup>

Ezen ker. jogbölcseleti világnézetet a törvény kötelező erejének alapjáról és természetéről más oldalról is lehet megvilágítani.

Bármennyire is különbözzenek a tételes törvények

<sup>1</sup> De libero arbitrio I. cap. 6.

<sup>2</sup> Sum. Theol. I. II. qu. 92. cap. 6.

legközelebbi tárgyra és célra nézve a természeti törvénytől: azok egyedül csak azon okból kötelezhetik a szabad észle- nyeket, mivel azok részint közelebbi, részint távolabbi leho- zások az örök törvényből, különböző alakjai az örök igaz- ságnak ;<sup>x</sup> s azért az emberi törvényhozásnak az időleges igazságok keresésében soha sem szabad ellenkezésbe jutnia az örök igazsággal, különben a törvények önönmagokban érvénytelenek.

Maga a legfőbb, az örök törvényhozó sem kötelez- hetné az embert saját kinyilatkoztatott törvénye által, ha a lelkiismeretben megszólaló természetes erkölcsi *törvény-* nyelv ellenkeznék.

Az állami tekintély és törvény erkölcsi alapjáról és kötelező erejéről fejtegetett észjogitéletek legfőbb megerő- sítésöket lelik a ker. kinyilatkoztatásban. »Általam orszá- golnak a királyok és végeznek igazat a törvónyszerzők. Általam uralkodnak a fejedelmek és végeznek igazságot a hatalmasok.«<sup>2</sup> Tehát közvetlenül az Alkotótól nyerik az államfők és törvényhozók a hatalmat, melyet az ő szent aka- ratával, az örök törvónnyel s igazsággal megegyezőleg kell gyakorolniok, hogy kormányásaik és törvényeik igazságo- sak legyenek.

A nemzetek apostola szerint . . . »nincs hatalmasság, hanem csak Istentől. Aki tehát ellene áll a hatalmasság- nak, Isten rendelkezésének áll ellene . . .«<sup>3</sup> Az állami tekint- élyt egyenesen Istentől származtatja, s ezzel megdönthe- tetlen erkölcsi alapra fekteti, Isten rendelkezésére, melynek enge- delmeskedni lelkiismeretbeli köteletség. — Ez okból »Isten szolgái«, »országának szolgái«, a fejedelmek tehát őtöle, nem az emberektől nyerik megbízásukat . . . »a hatalom az Úrtól adatott nektek, s az erő a Fölségestől« . . .<sup>4</sup>

<sup>1</sup>L. Apponyi Albert gr. beszédét: Aesthetika és politika, művész és államférfiú. Mondotta a Kisfaludy-társaság február 10-ki ülésén 1895.

<sup>2</sup>Példabeszédek III. 15. 16.

<sup>3</sup>Róm. XIII. 1—4.

<sup>4</sup>Bölcsesség VI. 5.

»Nem volna neked semmi hatalmad, ha teneked onnan fölülről nem adatott volna.«<sup>1</sup>

Mindezek szerint a főhatalom nemcsak in abstracto, elvontan annak viselőitől, hanem in concreto is. amint az az államfőkben jelentkezik, egyenesen Istentől jön. Az állami hatalom ezen örök forrásától különbözik a mód, mely által valaki a hatalom birtokába jut, pl. választás, öröklés, hódítás, nem különben az alak, mely szerint az gyakorolatik, pl. monarchia, köztársaság.

A főhatalomra való jutás módja és gyakorlásának alakja függ az államatagok összességének, a nemzetnek akaratától, mely azon módot és alakot meghatározza, s azoknak az ország alaptörvényeiben, alkotmányában törvényes kifejezést ad. Innét van, hogy ezek a különféle népek génusza, története, hagyományaik, szokásaik, erkölceik, műveltségi fokozataik szerint nagyon különbözők.

Az állami hatalom erkölcsi alapját megerősítő ker. tan egyedül igaz, istenileg szentesített magna chartája a polgári szabadságnak és jogegyenlőségnek. Ez elévülhetetlen nemességi levele az embernek, melynél fogva személyi méltóságán alapuló természeti szabadsága és jogegyenlősége miatt az közvetve vagy közvetlenül egyedül Alkotója legfőbb tekintélyének, örök törvényének van alárendelve.

A ker. jogbölcseletnek az állami tekintély erkölcsi alapjáról vázolt tanával ellenkezik a jelenleg divó naturalisztikus állam-elmélet, mely szerint minden hatalom és törvény ősi forrása és létesítő oka az államalakók összességének, a nemzetnek az akarata.

Ezen a XVII. és XVIII. századbéli állambölcseletők által kieszelt teoriának törvénykifejezést adott az 1789-iki francia nemzet-gyűlés deklarációja: Minden szuverenitás forrása a nemzet, sem testület, sem egyén nem gyakorolhat hatalmat, mely nem kifolyása a nemzet hatalmának ... A törvény kifejezése a nép akaratának.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> János XIX. 11.

<sup>2</sup> L. Stimmen aus M.-Laach 1873. V. Bb. 214—115 lap.



Ez az u. n. népfölség elve, mely szerint minden állami hatalom és törvény a nép akaratán alapszik, abból nyeri kötelező erejét. Ez azon sarkalatos alaptörvény, melyre a mai demokratikus államrendszerek fektetve vannak.

A tévely abban rejlik, hogy itt is, mint rendszeren történni szokott, az egymástól lényegesen különböző fogalmak összevegyítettnek s ezen vegyülékben alkatmaztatnak a magán- és közélet viszonyaira.

Miként a fizikai, akként az értelmi, erkölcsi és jogi rendben más a dolgok eredeti forrása, létesítő oka és más a közeg, az orgánum, mely által azok konkrét kifejezést nyernek, megjelenítetnek. Valamint a szem a világosság-nak nem forrása, melyből az ered; létezik a világosság-szem nélkül is, az csak a szerv, mely azt közvetíti, valamint az ész nem létesítő oka az igazságnak, mely attól külön létezik, hanem csak a tehetség, mely által a már létező igazságot megismerjük: akként az ember, sem mint egyén, sem mint az egyének összesége, a nép, nemzet, testület nem forrása, létesítő oka a hatalomnak, hanem csak a közeg, a szerv, mely az in abstracto már létező hatalomnak konkrét alakot ad. A nemzet határozza meg az alanyt, azon személyt, testületet, melyre a hatalom száll, a módot, mely által az a hatalom birtokába jut, s a formát, mely szerint a hatalmat gyakorolnia kell.

E ker. jogbölcséleti elv az egyedüli alap, melyen az állami tekintély személyesítőjének sérthetetlen szent jellege тұrhetetlenül nyugszik. Ez az egyedüli panacea, mely az állami törvények iránti tiszteletet s engedelmességet biztosítja. Mihelyt ellenben az állami tekintély és törvény a nép szemében nem egyéb, mint saját akaratának alkotása, akkor vajmi könnyen fogja összetörni a bálványokat, melyeket saját kezével faragott. A klasszikus hajdan följegyezte szoborművészeiről, hogy valahányszor ezek igazi műremeket alkottak, arcra borultak előtte, azon hiszemenben, hogy abban az emberinél felsőbb, halhatatlan, isteni eszme jutott kifejezésre, mihez fantáziájuk és vésőjük csak eszközül szolgált. Hasonlókép az állami tekintély és törvény

főnsége is csak akkor szent és sérthetetlen az emberek szemében, ha meg vannak győződve arról, hogy azok egy fensőbb örök törvénynek s örök igazságnak a megnyilatkozásai, melyeknek az emberi akarat csak kifejezést ad.

Nem lehet továbbá a pusztá emberi akarat forrása a törvénynek azért sem, mivel minden emberi tételes törvény csak azon feltétel alatt érvényes és kötelező, ha igazságos, igazságos pedig akkor, ha az erkölcsi rend törvényével mely a közlelkiismeretben mint örök igazság jelentkezik, — összhangban van.

Azon lényeges kellékek egyike, melyektől minden törvény érvényessége és kötelező ereje függ: az tartalmának ethikai lehetősége, megengedettsége. Ethikailag csak oly törvény lehetséges, mely az igazság s erkölcsiség eszméjével nem ellenkezik.

A törvénynek ezen igazságossága (iustitia) az állami, a jogi rendben az, mi a fizikai rendben az erő egyensúlya, az esztetikai rendben az arányok összhangja. Mindezek az erkölcsi világrendnek alkotó elemei egységre, harmóniára törekednek, s azért egymással nem ellenkezhettek; annál kevésbé, mivel egy s ugyanazon közös forrásuk van, ez az örök igazság, melynek mindaz, ami igaz, jó, szép, megannyi alakja, jelenésmódja, s azért ezeknek az igazsággal ellenkeznük nem szabad.

Az igazságtalan törvényt illetőleg az angyali mester különböztet igazságtalan s igazságtalan törvény között, amennyiben ez fölsőbbrendű isteni, vagy alsóbbrendű emberi javakkal ellenkezik (per contrarietatem ad bonum divinum v. humánum).<sup>1</sup>

Az első értelemben vett igazságtalan (inhonesta) törvény önnönmagában érvénytelen és sohasem lehet kötelező, ilyen pl. oly törvény, mely a ker. hit- s erkölcs igazságai-val, a tulajdon s eskü szentségével<sup>1</sup> ellenkeznék.

A másik értelemben vett igazságtalan (iniusta) tör-

<sup>1</sup> Sum. Theol. I. II. qu. 96. art. é.

vényt illetőleg, milyen pl. az, mely a nemzeti közvagyont nem a közjóra, hanem magánjóra, vagy pártcélokra használja, mely a közterheket aránytalanul veti ki; feltéve, hogy az igazságtalanság alapos és nyilvánvaló, nem pedig merő feltevés és gyanakodás, a skola fejedelme nem habozik az ily igazságtalan törvény érvényét tagadásba venni, anélkül azonban, hogy annak egyes konkrét esetekben indirekt kötelező erejét tagadná.<sup>1</sup>

Ezzel a lángeszű ker. tudós, kiindulván a törvényerő erkölcsi alapjából, csak szigorú logikával vonja le belőle a következményeket.

Az erkölcsi világrend Alkotójától föl nem tehető, hogy az oly törvényt szentesítsen, mely saját forrásával, az örök igazsággal, s így az ő lényével ellenkezhesek. Dacára ennek tévedés volna a föntebbi két rendbeli igazságtalan törvény kötőerejére nézve semmi különbséget sem megengedni.

Az oly igazságtalan törvény, mely fölsőbbrendű isteni javakkal ellenkezik, semmi körülmények között sem lehet kötelező. Nem egészen így áll a dolog oly törvénnyel, mely csak alsóbbrendű emberi javakkal ellenkezik'. Az ily törvénynek teljesítése bizonyos körülmények között megengedett, sőt szükséges, midőn t. i. annak nem teljesítése nagyobb rosszat, pl. közbotrányt, vagy a nemzeti béke feldulását vonná maga után. De ily esetben tulajdonképp nem az igazságtalan tételes törvény az, mely kötelez, hanem inkább a fönsőbb természeti törvény, mely a botrányt s a béke feldulását tiltja. De a fölsőbbrendű erkölcsi javakkal ellenkező tételes törvényt semmiféle körülmények között nem szabad teljesíteni, mivel írva van: Istennek inkább kell engedelmeskedni mint az embereknek.

Nem lehet végül az emberi akarat forrása a törvénynek azon okból sem, mivel akkor szabálya és mértéke volna a törvény igazságosságának, vagyis az örök igazsággal való megegyezésének.<sup>2</sup> Ehhez mindenekelőtt szükséges, hogy a

<sup>1</sup> U. o.

<sup>2</sup> Férđ. Walter Naturrecht u. Politik. Bonn 1871. II. 58—61.

törvény legyen a nemzet összakarátának (Gesamtwille), a közlelkiismeretnek a kifejezése. Ámde még nem született azon bölcs államférfiú, ki felfödözte volna az arkanumot, hogyan lehessen a nép összakarátát hamisítatlanul kifejezésre juttatni. De ha a jövő században fel is födözné valaki a bölcsök követét, akkor talán ismét hiányozni fog a kőnek a bölcs.

Innét van, hogy a jelen népképviselési alkotmányok kénytelenek a többség akaratát az összeség akaratának kifejezésül elfogadni. De hogy ezen, sokszor merő véletlenségektől függő, vagy mesterségesen csinált többségnek akarata legyen a nép akaratának hamisítatlan kifejezése, — értse, ki érti.

S ha az előbbi többségnek az akarata egy későbbi többségnek az akaratával egy s ugyanazon kérdésben ellentekszik, melyik a két akarat közül lesz akkor a nemzet összakarátának hű kifejezése?

Mindezekből következik, hogy a pusztá emberi akarat a törvény forrása, igazságosságának legfőbb kritériuma, csalatkozhatatlan szabály mértéke nem lehet. Ez egyedül az örök igazság, az örök törvény, mely a nép akaratában, a közlelkiismeretben megnyilatkozik. Ez értelemben igaz, hogy a törvény a közlelkiismeret, amennyiben t. i. az a nép összakarátának hű kifejezése.